

FALİH RIFKI ATAY'IN “ZEYTİNDAĞI” ESERİNDE COŞKU VE HEYECAN KAVRAMLARI

Yard. Doç. Abdul Rahman Khalil Khalaf
University of Fallujah

ÖZET

Falih Rıfkı Atay, 1894 yılında İstanbul'da doğmuş ve 20 Mart 1971'de yine İstanbul'da vefat etmiştir. Türk edebiyatı ve basın dünyasında hem gazeteci hem yazar kimliğiyle önemli bir yere sahip olan Atay, özellikle Cumhuriyet dönemi düşünce hayatının şekillenmesinde etkili isimlerden biri olmuştur. Gazeteciliğinin yanı sıra edebiyat sahasında da kalıcı eserler veren Atay, gözlem gücü, eleştirel yaklaşımı ve güçlü anlatımıyla tanınır. Onun hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar uzanan kritik yılların tanıklığıyla doludur.

“Zeytindağı”, Falih Rıfkı Atay'ın edebi mirası içinde hem hatırat hem de tarihsel bir belge niteliği taşıyan eserlerden biridir. Bu eser, yalnızca bir bireysel gözlem ürünü değil, aynı zamanda bir dönemin ruhunu ve zihniyetini yansıtan önemli bir metindir. Makalenin temel eksenini oluşturan coşku ve heyecan kavramları, eserin arka planında yatan bireysel duygu dalgalanmaları ile toplumsal değişimlerin iç içe geçtiğini göstermektedir. Atay'ın kaleminde coşku, yalnızca bireysel bir duygu patlaması değil, aynı zamanda tarihsel bir döneme yön veren ruh halini ifade eder. Heyecan ise, belirsizlik ve beklentilerle örülü bir atmosferin yansımasıdır.

Coşku kavramı, eserde bir tür ruhsal yoğunluk ve motivasyon kaynağı olarak ön plana çıkar. Falih Rıfkı Atay'ın yaşadığı dönemin çalkantılı koşulları, bireylerin hem bireysel hem toplumsal düzeyde coşkulu bir ruh haliyle hareket etmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda coşku, zaman zaman bir idealin peşinde koşmayı, zaman zaman da bir ulusun geleceği için duyulan güçlü arzuları temsil eder. Atay'ın anlatımında coşku, yalnızca bir duygu değil, aynı zamanda harekete geçirici bir unsur, insanları mücadeleye ve yeniliklere yönelten bir güçtür. Bu nedenle coşku, bireyin iç dünyasında başladığı halde toplumsal bir ortak ruha dönüşerek genişler.

Heyecan kavramı ise coşkudan farklı olarak daha çok kaygı, belirsizlik ve duygusal dalgalanmalara işaret eder. Eserde heyecan, bireyin karşılaştığı zorluklar karşısında hissettiği ani gerilimler kadar, toplumsal dönüşümlerin yarattığı duygusal atmosferi de ifade eder. Falih Rıfkı Atay'ın gözlemlerinde heyecan, bir yandan umutla beslenirken diğer yandan belirsizliğin getirdiği endişelerle iç içe geçer. Bu yönüyle heyecan, eserde insan ruhunun kararsızlıklarla dolu yüzünü ve tarihsel olayların birey üzerindeki psikolojik etkisini görünür kılar.

Coşku ve heyecan kavramları bir arada düşünüldüğünde, eserdeki duygusal örgünün temel dinamiklerini oluştururlar. Coşku, ileriye dönük bir itici güç, bir idealizm göstergesi olarak belirmekte; heyecan ise bu idealizmin gerilimli ve çoğu zaman çelişkilerle dolu yanını açığa çıkarmaktadır. Falih Rıfkı Atay'ın üslubunda bu iki kavram, karşıtlık içinde değil, tamamlayıcılık içinde var olur. Böylelikle eserde hem bireysel hem de toplumsal boyutta bir duygu panoraması ortaya çıkar.

Bu duygu panoraması, yalnızca bir yazarın iç dünyasını değil, aynı zamanda bir dönemin ruh halini de temsil eder. Coşku ve heyecan, Atay'ın tanıklık ettiği olayların ötesinde, bir ulusun yeniden doğuş sürecinin ruhsal izlerini yansıtır. Coşku, geleceğe dair umutların sembolü olurken, heyecan bu umutların gerçekleşme sürecindeki belirsizliklerin ve iniş çıkışların bir göstergesidir. Bu nedenle eser, bireysel bir anlatım olmanın ötesinde, kolektif bir duygunun ifadesi olarak da okunabilir.

Sonuç olarak, Falih Rıfkı Atay'ın “Zeytindağı” adlı eseri coşku ve heyecan kavramlarının iç içe geçtiği güçlü bir metin olarak değerlendirilebilir. Bu kavramlar, eserde yalnızca bireysel duyguların yansıması değil, aynı zamanda bir tarihsel dönemin ruhunu anlamaya yarayan anahtar kavramlardır. Atay, coşkuyu bir idealin peşinde koşmanın dinamizmi, heyecanı ise bu sürecin belirsizlik ve duygusal dalgalanmaları olarak yansıtır. Böylelikle “Zeytindağı”, sadece bir gözlem metni değil, aynı zamanda duygusal ve düşünsel boyutlarıyla dönemin ruhunu kavratran önemli bir edebi belge niteliği kazanır.

Anahtar Kelimeler: Falih Rıfkı ATAY, Zeytindağı, Hatıra, Anı, Coşku, Heyecan, Aksiyon, Edebiyat, Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Dönemi, Yazar, Yorum ve Düşünce.

FALİH RIFKI ATAY (1894-1971): YAŞAMI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE YAPITLARI

Falih Rıfki Atay, 1894'te İstanbul'un Beylerbeyi semtinde dünyaya geldi. Babası Mehmet Rıfki Efendi, annesi ise Fatma Zehra Hanım'dır. Çocukluk yılları Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme ve gerileme dönemine denk geldiği için, erken yaşlardan itibaren hem bireysel hem de toplumsal anlamda çalkantılarla karşılaştı. İlk öğrenimini Beylerbeyi'ndeki mahalle mektebinde tamamladıktan sonra Üsküdar'da Rehber-i İttihat Mektebi'ne devam etti. Eğitim hayatında disiplinli ve çalışkan bir öğrenci olarak tanındı. Daha sonra Mercan İdadisi'ne (lise) geçti. Bu dönemde edebiyata ve yazıya olan ilgisi iyice belirginleşti. (YÜCE, 1991: 48)

1913 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Burada Türk edebiyatı ve Batı edebiyatı üzerine derinlemesine bilgi edindi. Aynı zamanda dönemin edebiyatçılarıyla yakınlık kurarak edebi çevreye adım attı. Üniversite yıllarında yazı hayatına da başladı. Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan ilk yazılarıyla dikkat çekti. Bu yazılar onun hem dildeki ustalığını hem de gözlem yeteneğini belirgin bir şekilde ortaya koyuyordu. (NECATİGİL, 1983: 62)

1914'te I. Dünya Savaşı başladığında genç bir aydın olarak Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında kaygılar taşıyordu. Bu süreçte Suriye ve Filistin cephelerine gitti. Cemal Paşa'nın maiyetinde görev aldı ve orada edindiği izlenimler ileride "Zeytindağı" adlı eserinde işlenecek gözlemlerine temel oluşturdu. 1918'de savaş sona erdiğinde, Osmanlı İmparatorluğu parçalanma sürecine girmişti. Falih Rıfki Atay da bu dönemde gazetecilik mesleğini sürdürerek kamuoyunu aydınlatma görevini üstlendi. (TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, 1976: 219)

1919–1922 yılları arasında Milli Mücadele yıllarında Anadolu hareketine destek verdi. İstanbul basınında kaleme aldığı yazılarla işgal karşıtı bir tutum sergiledi. 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Atatürk'ün yanında yer alan en önemli kalemelerden biri oldu. Onun yakın çevresinde bulunarak Cumhuriyet ideallerinin halka aktarılmasında büyük rol oynadı. 1923'te yayımlanan "Zeytindağı", ardından gelen "Ateş ve Güneş" (1918), "Çankaya" (1969) gibi eserleri hem hatıra hem de tarih yazımı gibi çeşitli nitelikleri taşımaktadır. (TANZİMAT'TAN BUGÜNE EDEBİYATÇILAR ANSİKLOPEDİSİ, 2010: 140-141)

Falih Rıfki Atay, yalnızca yazar değil, aynı zamanda uzun yıllar milletvekilliği de yaptı. 1923 yılında Bolu milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdi. Ardından farklı dönemlerde Ankara ve İstanbul milletvekili olarak görev aldı. Mecliste bulunduğu süre boyunca özellikle basın, kültür ve eğitim konularında etkin rol üstlendi. Aynı zamanda gazetecilik hayatına da devam etti. Uzun yıllar çıkardığı “Ulus” ve “Dünya” gazeteleri aracılığıyla hem güncel siyaseti yorumladı hem de toplumsal konular üzerine yazılar kaleme aldı. (ACAROĞLU, 1981: 47-49)

1930'lu yıllarda Türk edebiyatında güçlü bir deneme ve anı yazarı olarak tanındı. Atay'ın kaleminde hem kişisel gözlemler hem de toplumsal meseleler iç içe geçmişti. Özellikle Atatürk ile geçirdiği yılları anlatan yazılar, Cumhuriyet tarihinin anlaşılması açısından büyük önem taşır. Atatürk'ün düşüncelerini, reformlarını ve kişiliğini tanıtan yazılarıyla adeta bir “resmî biyografi yazarı” konumuna geldi. Ancak onun yazılarında yalnızca övgü değil, aynı zamanda eleştirel bir gözlem de dikkat çeker. (BÜYÜK TÜRK KLÂSİKLERİ, 1992: 409-411)

1946'dan sonra Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş sürecinde Falih Rıfki Atay, basın yoluyla aktif rol oynamaya devam etti. Demokrat Parti döneminde muhalefete yakın yazılar yazdı. Bununla birlikte, siyasi duruşu zaman zaman eleştirilse de, o her daim özgün kalemıyla kamuoyunda etkili oldu.

Hayatının son döneminde edebi ve tarihî eserlerine ağırlık verdi. 1961 Anayasası sonrası dönemde de yazılarını sürdürdü. 1969'da yayımladığı “Çankaya” adlı eseri, Atatürk'ün hayatı ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına dair en önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilir. Bu eser, aynı zamanda Atay'ın hem tanıklığını hem de düşüncelerini yansıtan bir başyapıt niteliğindedir. (BAYDAR, 1960: 35-40)

Falih Rıfki Atay, 20 Mart 1971'de İstanbul'da vefat etti. Ölümüyle birlikte yalnızca güçlü bir yazar değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluş dönemini bizzat yaşamış ve kalemıyla belgelemiş bir tanık kaybedilmiş oldu. Onun eserleri bugün hâlâ hem edebiyat hem de tarih araştırmaları için vazgeçilmez bir kaynak niteliğindedir. (NEBİOĞLU, 1962: 91)

Sonuç olarak, Falih Rıfki Atay'ın hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından başlayarak Cumhuriyet'in kuruluşuna ve çok partili hayata geçişe kadar uzanan geniş bir tarihsel dönemi kapsamaktadır. (NECATİGİL, 1983: 62) 1894'te başlayan ömrü, 1971'de sona erdiğinde geride yalnızca bir yazarın anılarını değil, aynı zamanda bir milletin modernleşme sürecini belgeleyen değerli bir mirası bırakmıştır.

YAPITLARI (YÜCE, 1991: 48)***Gezi, hâtıra ve fıkra:***

Ateş ve Güneş (İstanbul 1335), İzmir'den Bursa'ya (İstanbul 1338), Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya (Ankara 1930), Denizaşırı (İstanbul 1931), Yeni Rusya (Ankara 1931), Moskova-Roma (Ankara 1932), Zeytindağı (Ankara 1932), Bizim Akdeniz (Ankara 1934), Taymis Kıyıları (İstanbul 1934), Tuna Kıyıları (İstanbul 1938), Hind (İstanbul 1944), Babamız Atatürk (İstanbul 1955), Çankaya (I-II, İstanbul 1961), Batış Yılları (İstanbul 1963), Pazar Konuşmaları (İstanbul 1966), Bayrak (İstanbul 1970), Gezerek Gördüklerim (İstanbul 1970).

Roman:

Roman (İstanbul 1932).

FALİH RIFKI ATAY'IN “ZEYTİNDAGI” BAŞLIKLİ ESERİ HAKKINDA

İncelenen Eser: Zeytindağı

Yazar: Falih Rıfkı ATAY

Eserin Basıldığı İlk Yayınevi: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası

Eserin İlk Baskı Yılı: 1932

İncelenen Eserin Sayfa Sayısı: 165

İncelenen Eserin Yayınevi: Pozitif Yayınları

Eserin Türü: Hatıra/Anı

İncelenen Eserin Baskı Yılı: Nisan 2008

İncelenen Eserin Basım Yeri: İstanbul

Türk edebiyatı ve düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olan Falih Rıfkı Atay, kaleme aldığı eserlerle hem dönemin siyasi ve sosyal gelişmelerini belgeleyen bir tanık, hem de geleceğe ışık tutan bir yazar olmuştur. Onun en bilinen ve edebî açıdan en değerli eserlerinden biri olan “Zeytindağı”, ilk kez 1932 yılında yayımlanmıştır. Bu eser, hem bir hatırat kitabı hem de bir dönemin panoramasını sunan güçlü bir gözlem ürünüdür. Atay'ın, gençlik yıllarında şahit olduğu olayları aktarırken sergilediği gözlem gücü ve edebi üslup, “Zeytindağı”nı yalnızca tarihsel bir belge olmaktan çıkarıp edebiyatın kalıcı eserleri arasına sokmuştur.

“Zeytindağı”, temelde bir anı ve gözlem kitabı olarak sınıflandırılabilir. Ancak bu eseri yalnızca anı türüyle sınırlandırmak doğru olmaz. Çünkü Atay, kitabında kişisel tanıklıklarını aktarırken aynı zamanda dönemin sosyal, kültürel ve siyasi şartlarını da geniş bir perspektiften ele alır. Bu bakımdan eser, hatıratın yanı sıra deneme ve toplumsal eleştiri özellikleri de taşımaktadır. Dolayısıyla “Zeytindağı”, türler arası bir nitelik gösterir; hem bireysel bir hafıza hem de toplumsal bir tarih kayıdır. Yazarın kendi gerçekliğini algılama, alımlama biçiminden başka bir şey değildir. (AKSOY, 2009: 36)

Eserin yayınlandığı dönem, Cumhuriyet’in ilk yıllarına denk gelmektedir. Bu yıllarda Osmanlı’nın son döneminde yaşanan olayların yeniden hatırlanması, toplumun yakın geçmişini değerlendirmesi açısından büyük önem taşımıştır. “Zeytindağı”, bu ihtiyaca cevap veren bir eser olmuştur. Kitap, okuyucuya yalnızca geçmişin izlerini değil, aynı zamanda bu izlerin yeni kurulan Cumhuriyetin ruhuna nasıl yansıdığını da gösterir. Böylelikle eser, hem geçmişle hesaplaşmanın hem de geleceğe dair bilinç oluşturma bir aracı hâline gelir.

Falih Rıfki Atay’ın üslubu, eseri farklı kılan en önemli unsurlardan biridir. Sade, akıcı ve güçlü bir dil kullanarak okurun dikkatini sürekli diri tutar. Anlatımda kullandığı canlı gözlemler ve betimlemeler, okuyucunun yalnızca bilgi edinmesini değil, aynı zamanda dönemin atmosferini hissetmesini sağlar. Bu özelliğiyle “Zeytindağı”, hem tarih meraklıları hem de edebiyat okurları için değerli bir kaynak niteliğini taşımak suretiyle ayrı bir önem taşır. (GÜR, 2022: 975-987)

Eserin önemi yalnızca bireysel bir tanıklığın ötesine geçmektedir. “Zeytindağı”, aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin son döneminde yaşanan siyasi ve askerî gelişmelerin birinci elden bir yansımasıdır. Falih Rıfki Atay, bireysel gözlemlerini aktarırken aslında bir imparatorluğun çözülüş sürecini ve bu süreçte yaşanan çelişkileri de ortaya koyar. Bu yönüyle eser, hem tarihçiler için bir kaynak hem de toplumun kolektif hafızasında önemli bir kilometre taşıdır.

Cumhuriyet dönemi edebiyatında “Zeytindağı” gibi eserlerin yeri oldukça büyüktür. Çünkü bu tür hatıratlar, bireysel yaşantının ötesinde toplumsal bellek oluşturur. Toplum, bu eserler sayesinde yakın geçmişle bağ kurar, yaşanmışlıkları anlamlandırır ve dersler çıkarır. Bu açıdan bakıldığında “Zeytindağı”, yalnızca bir hatırat değil, aynı zamanda Cumhuriyet’in erken dönem düşünsel iklimini şekillendiren en önemli eserlerden biridir. (SELÇUK ŞİRİN, 2017: 248-274)

Sonuç olarak, Falih Rıfki Atay’ın “Zeytindağı” adlı eseri; bir yazarın bireysel gözlemlerini, bir milletin tarihsel süreciyle harmanladığı, hem edebiyat hem de tarih

açısından eşsiz bir değere sahip yapıt olarak değerlendirilebilir. İlk kez 1932 yılında yayımlanan bu eser, hatırat türü içerisinde yer almakla birlikte, toplumsal eleştiri ve tarihsel tanıklık yönüyle de çok boyutlu bir özellik taşımaktadır. “Zeytindağı”, bugün hâlâ okunmaya devam eden, geçmişle bugün arasında köprü kuran, Türk edebiyatının seçkin eserlerinden biridir.

COŞKU VE HEYECAN KAVRAMLARI ÜZERİNE

İnsanın varoluşunu anlamlı kılan temel öğelerden biri duygulardır. Duygular, bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle kurduğu ilişkiyi şekillendirir. Bu duygular arasında coşku ve heyecan, insan deneyiminin en güçlü ve en yoğun hissedilen yönlerini temsil eder. Her iki kavram da bireyin iç dünyasında ani değişimlere yol açar, davranışlarına yön verir ve toplumsal ilişkilerinde belirleyici bir rol oynar. Coşku ve heyecan, çoğu zaman birbirine yakın anlamlarda kullanılsa da, aralarındaki ince farklar onları hem psikolojik hem de felsefi açıdan ayrı ayrı ele almayı gerekli kılar.

Coşku Kavramı

Coşku, bireyin iç dünyasında taşkın bir duygu dalgası olarak ortaya çıkar. Genellikle olumlu bir duygulanım biçimidir ve kişiye enerji, hareketlilik, canlılık katar. Coşku; mutluluk, başarı, umut veya estetik haz gibi durumlarla tetiklenebilir. İnsan, coşku anında yalnızca bireysel haz yaşamakla kalmaz, aynı zamanda çevresine de bu duyguyu yansıtır. Coşkunun en temel özelliği süreklilikten ziyade yoğunluk taşımasıdır. Bir anda parlayan bu duygu, bireyin düşüncelerini ve davranışlarını kısa süreli ama güçlü biçimde etkiler. Coşku kavramı Türkçe Sözlük'te duyguların tepisi halinde dışarı vurması, duyguların olağanüstü hali olarak karşımıza çıkar. (PÜSKÜLLÜOĞLU, 2002: 131)

Psikolojik açıdan bakıldığında coşku, insanın içsel motivasyonunu artırır. Bir işe başlarken ya da bir hedefe yönelirken coşkulu olmak, başarı ihtimalini yükseltir. Coşku, aynı zamanda bireyin yaratıcılığını besler. Zira insan, duygusal olarak taşkın bir haldeyken sıradanın ötesine geçme, yeni ve özgün fikirler üretme eğilimindedir. Toplumsal açıdan da coşku bulaşıcıdır; kalabalıkların ortak bir coşkuyu paylaşması, onları birbirine bağlar ve kolektif bir bilinç yaratır.

Heyecan Kavramı

Heyecan, coşkuya göre daha geniş ve çok yönlü bir duygudur. İnsan, hem olumlu hem de olumsuz olaylar karşısında heyecan duyabilir. Heyecan, bir belirsizlik ya da bekleyiş anında daha yoğun şekilde hissedilir. Örneğin bir hedefe ulaşma arzusunun yanı sıra başarısız olma ihtimali de kişide heyecan yaratabilir. Bu yönüyle heyecan, yalnızca mutlulukla değil, korku, kaygı veya merak gibi duygularla da ilişkilidir.

Heyecanın temel özelliği, insan bedeninde ani fizyolojik değişimlere yol açmasıdır. Kalp atışlarının hızlanması, nefes alıp vermede artış, ellerin titremesi gibi tepkiler heyecanın dışa vurumlarıdır. Bu durum, heyecanın insan doğasının temel bir parçası olduğunu gösterir. Heyecan, yaşamın dinamizmini sağlayan, bireyi eyleme geçiren güçlü bir uyarıcıdır. Ancak kontrol edilemediğinde kaygıya veya telaşa dönüşebilir. Eserlerde heyecan gibi duygu yoğunluğunu ölçmeye yarayan Osgood ve araştırmacıları tarafından geliştirilmiş anlamsal ayrıştırma adı verilen bir teknik de kullanılmaktadır. (İMER, 2011: 29)

Edebiyatta Coşku ve Heyecan

Edebiyat, insanın duygularını dile getirme sanatıdır. Bu bağlamda coşku ve heyecan, edebi yaratımın hem kaynağı hem de ürünü olarak karşımıza çıkar. Bir yazar ya da şair, eserini kaleme alırken çoğu kez coşku duyar; bu coşku, yazının ritmine, kelime seçimlerine ve üsluba yansır. Coşku, edebi metinlerde duyguların taşkın biçimde aktarılmasına, yoğun bir lirizmin doğmasına vesile olur.

Heyecan ise edebiyatta farklı bir işlev üstlenir. Okuyucunun merak duygusunu canlı tutan, olay örgüsünü sürükleyici kılan temel unsur çoğu zaman heyecandır. Yazarın metni kurgularken yarattığı gerilim, okuyucuda heyecan uyandırır. Ayrıca heyecan, karakterlerin iç dünyasında yaşadıkları çatışmaların ve dönüşümlerin de temelinde bulunur. Böylelikle edebiyat, hem yazarın coşkusunu hem de okuyucunun heyecanını besleyen bir alan hâline gelir. Zaten Türkçe Sözlük heyecanı, coşku ve coşuntu anlamında kullanmak suretiyle bu iki kavramın birbiriyle ilişkisini ortaya koymaktadır. (PÜSKÜLLÜOĞLU, 2002: 544)

Sonuç olarak coşku ve heyecan, insan yaşamının ayrılmaz parçalarıdır. Bireyin içsel dünyasını zenginleştiren, davranışlarını yönlendiren ve toplumsal ilişkilerini şekillendiren bu iki kavram, psikolojiden felsefeye kadar pek çok alanda önem taşır. Coşku, olumlu bir taşkınlık ve yaratıcı bir enerji kaynağı iken; heyecan, daha geniş bir yelpazede beliren, bazen zorlayıcı ama her zaman dinamik bir duygudur. Edebiyatta ise coşku, sanatçının yaratıcı gücünü beslerken, heyecan okuyucunun ilgisini diri tutar. Bu bakımdan coşku ve heyecan,

hem bireysel yaşamda hem de sanatsal üretimde varlığını sürdüren iki temel duygu olarak değerini korumaktadır.

FALİH RIFKI ATAY'IN “ZEYTİNDAĞI” ESERİNDE COŞKU VE HEYECAN KAVRAMLARININ İNCELENMESİ

Edebiyat, insanın duygu ve düşünce dünyasını kelimelere dökmesinin en etkili yollarından biridir. Bu duygular arasında coşku ve heyecan, en yoğun ve en çarpıcı şekilde yansıtılan iki temel unsurdur. Falih Rıfkı Atay'ın Zeytindağı adlı eseri, hem bireysel hem de toplumsal anlamda duyguların nasıl deneyimlendiğini gözler önüne seren bir yapıya sahiptir. Yazarın gözlem gücü ve anlatım tarzı, eserdeki coşku ve heyecan kavramlarını daha belirgin hale getirir. Bu makalede, eserde coşku ve heyecanın nasıl kavramsallaştırıldığı, hangi işlevleri üstlendiği ve edebiyat bağlamında nasıl bir anlam taşıdığı üzerinde durulacaktır.

Coşku Kavramının Eserdeki Yansımaları

Coşku, bireyin iç dünyasında birdenbire yükselen, yoğun bir duygu dalgasıdır. Zeytindağı'nda bu duygu, özellikle bir topluluğun veya bireyin içsel enerjisini yansıtan bir unsur olarak ortaya çıkar. Yazar, yaşanan dönemin toplumsal koşullarını aktarırken coşkuyu bir motivasyon unsuru gibi işler. Coşku, insanın yaşadığı sıkıntılara rağmen direnme gücü bulmasını, geleceğe dair umut beslemesini sağlar. Bu açıdan eser, coşkuyu yalnızca bireysel bir duygu değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir değer olarak konumlandırır. Örneğin eserdeki şu satırlarda, Cemal Paşa'nın içerisindeki bulunduğu durumun coşku ve heyecanı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Cemal Paşa güç durumda idi.

İstanbul'da yazdı: Ne diyeyim, olmadım diye yazsam

küçük düşerim, cevap versem, olmadım ki, yazayım!” diyordu.

İki gün sonra Enver Paşa, Cemal Paşa'nın Birinci Ferik'liğini tebrik ediyordu.'

Bu da iki santim sırmanın hikayesi!”

(ATAY, 2008: 79)

Coşkunun bir diğer yönü, estetik ve sanatsal duyarlılıklarla ilişkilidir. Yazarın betimlemelerinde yer alan canlılık ve akıcılık, okuyucuda bir coşku atmosferi yaratır. Bu

duygu, metnin dilsel yapısına da yansır; anlatımın ritmi, duygunun taşkınlığını hissettirecek şekilde kurgulanır. Böylece coşku, yalnızca içeriğin değil, aynı zamanda biçimin de belirleyici bir unsuru hâline gelir. Örneğin eserde, coşkun bir zamanda, yazarın yaşadığı duygu şu şekilde nakledilir:

*“bir saniye kaybetmeden
tekrar Nil suyundan ve Kanal'dan atlayıp karşı yakaya geçtik.
Heyecandan elimi kalbimin üstüne bastırmıştım.”*
(ATAY, 2008: 138)

Heyecan Kavramının Eserdeki Yansımaları

Heyecan, coşkuya göre daha geniş ve çok yönlü bir duygudur. Zeytindağı’nda heyecan, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde hissedilir. Bir yandan belirsizliklerin, savaşın ve değişimlerin yarattığı gerilimler heyecanın kaynağını oluştururken, öte yandan umut ve beklentiler de bu duyguyu besler. Heyecan, bireyin içinde bulunduğu durumun belirsizliğine karşı verdiği doğal bir tepkidir. Bu tepkinin en güzel örneklerinden biri, Zeytindağı eserinde şu ifadelerle yer bulmaktadır:

*“Harbiye Nazırı bir zabitten böyle bahsedişinize çok kızdı; sizi takip
ettirmemi söyledi. Fakat biz zaten orduyu böyle zabitlerden
kurtarmaya çalışıyoruz.
Bilakis ben sizi tebrik ederim. Devam ediniz ve bize yardım ediniz.
O vakitler, bu kadarcık ümit ve teşvik, bizi heyecanlandırmaya yeterdi.”*
(ATAY, 2008: 28-29)

Eserde heyecan, çoğu zaman insanın fizyolojik ve psikolojik durumuna yansır. Yaşanan olaylar, beklenmedik gelişmeler veya gelecek kaygısı heyecanın temelini oluşturur. Ancak bu heyecan, yalnızca kaygıya dayalı bir duygu değildir; aynı zamanda insanı diri tutan, eyleme geçiren bir dinamizm kaynağıdır. Böylece heyecan, hem bireyin hem de toplumun hayatını canlı tutan bir unsur olarak işlev görür. Örneğin Zeytindağı’nın coşku ve heyecanını dile getiren Hüseyin Cahit YALÇIN, eserle ve Falih Rıfkı ATAY ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

*“Zeytindağı'nda nasıl Türkün o acı günlerini bütün neşeleri,
heyecanları ve ıstırapları ile yaşatmışsa
kendi şöhret ve sanatını da Türk edebiyatında çok yükseklerde
ve ilelebed diri tutacak bir tıbide yaratmıştır.”*

(ATAY, 2008: 164-165)

Coşku ve Heyecanın Karşılaştırmalı İşlevi

Coşku ve heyecan, eserde çoğu zaman iç içe geçen duygular olarak karşımıza çıkar. Coşku daha çok olumlu bir taşkınlığı, yaşam enerjisini ve umudu temsil ederken; heyecan, belirsizliği, gerilimi ve dinamizmi ifade eder. Bu iki duygu, birlikte değerlendirildiğinde, eserin atmosferini belirleyen temel dinamikler hâline gelir. Örneğin eserde, panik anında yaşanan duygu durumu, şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Birden bütün çanlar Kudüs havasını parçaladı.
Patrik, mukaddes ateşten yaktığı mumu ile, korkudan sapsarı, heyecanlı
ve çılginkari, kabirden çıktı. Telaştan tacının düşmesi lazımdı.”*

(ATAY, 2008: 68)

Yazar, coşku ve heyecanı yalnızca bireysel birer duygu olarak değil, toplumsal bağlamda da işler. Coşku, bir araya gelme, dayanışma ve umut duygularını güçlendirirken; heyecan, geleceğe dair beklenti ve merakları canlı tutar. Böylece eser, bu iki kavramı bir arada kullanarak hem geçmişin tanıklığını hem de geleceğe dair yönelimleri daha güçlü bir şekilde aktarır.

Edebiyat Bağlamında Coşku ve Heyecan

Coşku ve heyecan, edebiyatın hem üretim sürecinde hem de okur üzerindeki etkisinde önemli bir yere sahiptir. Zeytindağı özelinde bu duygular, yazarın anlatımını besleyen temel kaynaklardan biri olmuştur. Coşku, metnin lirizmini ve estetik yönünü zenginleştirirken; heyecan, anlatımın akışını sürükleyici kılmıştır. Bu yönüyle eser, edebiyatın duyguları yansıtan bir sanat dalı olmasının ötesinde, duygular aracılığıyla düşünceyi ve toplumsal hafızayı şekillendiren bir alan olduğunu da gösterir. Örneğin:

“Kalan cesur arkadaşlarımla, Kantar'ın on beş kilometre şimalindeki

istikametten Kanal'a doğru yürüdüm.

Biraz yol aldıktan sonra, gece oldu.

Yıldızlarla karşıdaki elektrik

ziyaları arasında eski heyecanlarımızın kabardığını hissediyordum.”

(ATAY, 2008: 140)

Edebiyatta coşku, yazara yaratıcı bir ivme kazandırır; heyecan ise okurun dikkatini diri tutar. Dolayısıyla bu iki kavram, edebî metinlerde hem içerik hem de biçim açısından temel bir işlev görür. Zeytindağı da bu açıdan değerlendirildiğinde, coşku ve heyecan kavramlarını edebiyatın en güçlü araçları olarak kullanan bir eser niteliği taşır. Örneğin:

“Yere yatın! diye bağırdım.

Tayyarelerden birinin kuyruğu inip kalktı.

Yeni düşecek bombayı heyecanla bekliyordum.”

(ATAY, 2008: 145)

Sonuç olarak Falih Rıfkı Atay’ın Zeytindağı adlı eseri, coşku ve heyecan kavramlarının bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl işlenebileceğini gösteren önemli bir örnektir. Coşku, bireye umut ve direnme gücü kazandırırken; heyecan, yaşamın belirsizliklerini ve dinamizmini yansıtır. Eser, bu iki kavramı dengeli bir biçimde harmanlayarak hem tarihsel bir tanıklık hem de edebî bir yoğunluk oluşturur. Sonuç olarak, Zeytindağı, coşku ve heyecanın insan yaşamındaki belirleyici rolünü edebiyat aracılığıyla ortaya koyan değerli bir yapıttır.

SONUÇ

Falih Rıfıkı Atay, 1894 yılında İstanbul'da doğmuş, uzun yıllar gazetecilik ve yazarlık yaparak Türk basın hayatına yön vermiştir. 20 Mart 1971'de İstanbul'da vefat etmiş ve Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir. Onun en önemli eserlerinden biri olan “Zeytindağı”, 1932'de yayımlanmış olup, hem bireysel gözlemleri hem de toplumsal hafızayı yansıtarak Osmanlı'nın son dönemine ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ışık tutan, Türk edebiyatında bilinçlenmenin izlerini taşıyan güçlü bir anlatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde coşku ve heyecan, yalnızca bireyin iç dünyasında yaşadığı yoğun duygular olarak değil, aynı zamanda dönemin ruhunu yansıtan toplumsal olgular olarak da değerlendirilebilir. Coşku, eserde daha çok bir umut kaynağı, direncin ve dayanışmanın sembolü olarak belirirken; heyecan, belirsizlikler ve beklentiler karşısında bireyi canlı tutan, eyleme yönlendiren bir dinamizm unsuru olarak öne çıkar.

Her iki kavram da eserin atmosferini belirleyen temel duygusal bileşenlerdir. Coşku, eserin diline ve üslubuna estetik bir yoğunluk katarken; heyecan, olayların akışına gerilim ve hareketlilik kazandırır. Bu yönüyle eser, yalnızca bir hatırat olmanın ötesine geçerek, duygular üzerinden tarihsel bir dönemin ruhunu okura aktarmaktadır. Atay'ın anlatımı, coşku ve heyecanı bireysel düzeyde yaşanan duygular olmaktan çıkarıp, toplumun ortak belleğine ve edebiyatın estetik boyutuna taşımaktadır.

Sonuç itibarıyla Zeytindağı, coşku ve heyecanın edebiyat aracılığıyla nasıl iç içe işlenebileceğini gösteren değerli bir örnektir. Coşku, insanın geleceğe dair umutlarını diri tutarken; heyecan, bireyin ve toplumun sürekli değişen şartlara karşı dinamik kalmasını sağlamaktadır. Bu iki kavramın bir arada sunulması, eserin hem duygusal derinliğini hem de edebî gücünü artırmaktadır. Böylelikle Falih Rıfıkı Atay, yalnızca tarihsel bir dönemi yansıtmamış, aynı zamanda coşku ve heyecanın insan yaşamındaki vazgeçilmez yerini de gözler önüne sermiştir.

KAYNAKÇA

- 1- ACAROĞLU Türker, *Ozanlar ve Yazarlar*, İstanbul 1981.
- 2- AKSOY Nazan, *Kurgulanmış Benlikler: Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet, İletişim Yayınları*, İstanbul 2009.
- 3- ATAY Falih Rıfki, *Zeytindağı*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008.
- 4- BAYDAR Mustafa, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960.
- 5- BÜYÜK TÜRK KLÂSİKLERİ, cilt: 12, İstanbul 1992.
- 6- GÜR Murat, *Cumhuriyet'in Gölgesinde Osmanlı'yı Hatırlamak: Zeytindağı'nda Özne, İktidar ve Kimlik*, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 19(75), 2022.
- 7- İMER Kamile, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011.
- 8- NECATİGİL Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983.
- 9- NEBİOĞLU Osman, *Türkiye'de Kim Kimdir*, İstanbul 1962.
- 10- PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, *Öz Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2002.
- 11- SELÇUK ŞİRİN Funda, *Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rıfki Atay (1893-1971)*, Vakanüvis -Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi-. II/2, 2017.
- 12- TANZİMAT'TAN BUGÜNE EDEBİYATÇILAR ANSİKLOPEDİSİ, "ATAY, Falih Rıfki", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- 13- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, "Atay, Falih Rıfki", İstanbul 1976.

- 14- YÜCE Nuri, “Atay, Falih Rıfkı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 4, İstanbul 1991.